

Ondruš, Vladimír

Neolitické dílny z Vedrovic-Zábrdovic

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1975-1976, vol. 24-25, iss. E20-21, pp. [133]-139

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108828>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR ONDRUŠ,
PREHISTORICKÝ ÚSTAV MORAVSKÉHO MUSEA, BRNO

NEOLITICKÉ DÍLNY Z VEDROVIC-ZÁBRDOVIC

Prehistorický ústav Moravského musea v Brně provádí již od roku 1961 systematický výzkum lineárního sídliště v trati „Široká u lesa“ jihozápadně od Vedrovic (na katastru dřívější obce Zábrdovice).¹ Dosud získaný početný nálezový materiál naznačuje, že vznik sídliště zasahuje do staršího stupně lineární keramiky a hlavní vývoj osídlení zde probíhal ve stupni středním, charakterizovaném především výskytem keramiky zdobené páskou, vyplněnou vpichy nebo rytým lineárním ornamentem s důlkou. K významným nálezům z této lokality patří výskyt hrobů přímo na sídlišti² (zatím zjištěno 11 pohřbů, převážně dětských), které spolu s dalšími nálezy — mimo jiné početným souborem antropomorfních a zoomorfních plastik — mohou být příspěvkem pro řešení otázek nadstavbových jevů ve starším neolitu.

Už dnes však je zřejmé, že hlavní přínos výzkumu lineárního sídliště ve Vedrovicích bude především v poznacích vztahujících se k vývoji ekonomické základny neolitického obyvatelstva. Nálezový materiál zde např. přesvědčivě prokazuje paralelní rozvoj zemědělství a chovu dobytka již od nejstaršího osídlení. V průběhu výzkumu byly vedle staveb obytného charakteru zjištěny rovněž objekty sloužící k účelům hospodářským a výrobním — obilní jámy, pece apod.

V několika případech byla při výzkumu rovněž zjištěna nápadná koncentrace kamenných a kostěných artefaktů společně s polotovary a surovinou, která naznačovala možnost určitého soustředění výrobní činnosti. Nejvýrazněji se tato akumulace materiálu projevila u objektu 037, prozkoumaného v roce 1966, a u objektu 098 z roku 1972.

¹ V. Ondruš, Sídlíště s keramikou volutovou u Vedrovic, ČMMB XLVIII, 1963, 31 až 38.

² V. Ondruš, Dětské pohřby na neolitickém sídlišti ve Vedrovicích, ČMMB LVII, 1972, 27—35.

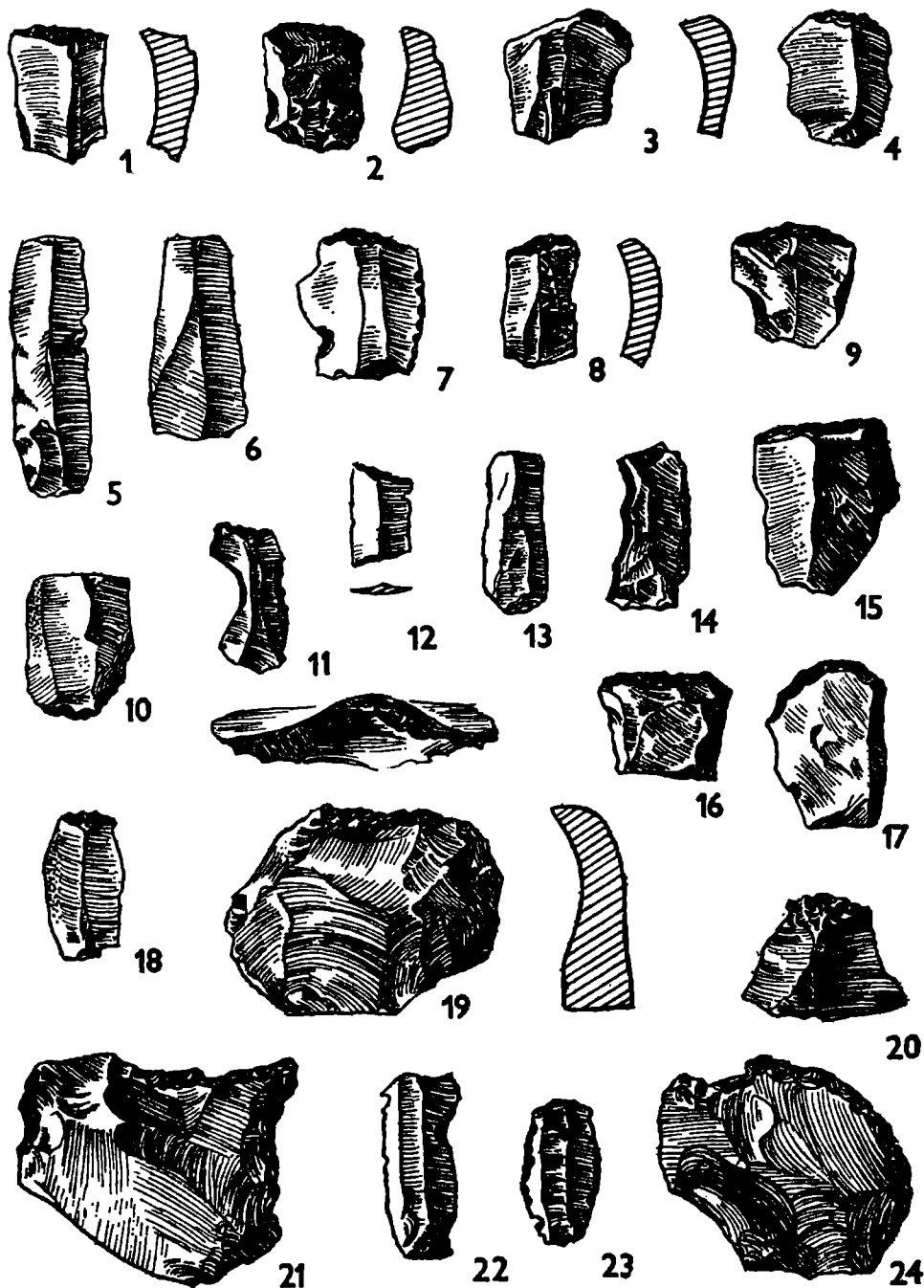
Objekt 037 o rozměrech 400×280 cm, přibližně osmičkovitého tvaru, byl zahlouben 95 cm do sprašového podloží. Ve svrchní vrstvě objektu a na jeho jihozápadním okraji bylo nalezeno větší množství zlomků kamenných zrnůtek a neopracovaných kamenů. V hloubce 25–50 cm pod povrchem objektu se v jeho jihozápadní části nacházelo kruhové ohniště o průměru asi 110 cm, mísovitě prohnuté a rozdělené oranžově propálenou vrstvou spraše do dvou vrstev. Ve stejné úrovni se téměř v celém objektu vyskytovala popelovitá hlína, obsahující početné nálezy štípané industrie, kostěné artefakty a velké množství rozštípaných zvířecích kostí. V jižní části objektu byl uložen depot devíti čepelí, odražených zřejmě z jednoho pazourkového jádra. Severovýchodně od ohniště stála větší kulovitá nádoba zdobená otisky prstů, jejíž horní část byla rozpadlá ve stěpy. Na dně nádoby byla dvoucentimetrová vrstva jemné sprašové hlíny, jinak byla zbývající část nádoby vyplněna zásypaním objektu.

Výplň spodní části jámy byla bez příměsi popela a obsahovala početný odpadový materiál keramický i osteologický. Dno objektu tvořily čtyři mělké prohlubně, symetricky rozmístěné.

V nálezích byla nejpočetněji zastoupena kamenná industrie, reprezentovaná především štípaným materiálem (273 kusů). Surovinou použitou k výrobě byl většinou místní modrošedý rohovec (93 %), zastoupený ve všech stupních zpracování — valouny, jádra (57 ks), artefakty, čepele, úštěpy a odpadový materiál. Na několika valounech protáhle vejčitého tvaru byly na obou koncích stopy úderů. Jádra jsou většinou kulovitého tvaru, jen ojediněle prismatická, v několika případech rovněž se stopami tlučení.

Z artefaktů — celkem 18 kusů — jsou zastoupeny především čepele s postranní retuší a nevýrazná čepelová škrabadla (obr. 1: 16, 17, 20). Dále zde byl získán škrabadlovitě opracovaný nástroj, kombinovaný s hrubým bočním vrtákem (obr. 1: 21) a jedna srpová čepelka s levostranným leskem a terminální retuší (obr. 1: 18). Z pazourkového materiálu bylo získáno celkem 20 kusů, z toho pouze tři artefakty — škrabadlo na širokém úštěpu s funkční hranou ventrálně prohnutou (obr. 1: 19), drásadlovitě opracovaný úštěp s obloukovitým ostřím a ventrálně retušovanou bází (obr. 1: 24) a konečné čepelka z šedého pazourku s jemným bočním vrubem (obr. 1: 22). Všechny 9 čepelí z depotu je beze stop dalšího opracování (tab. XIII: 1). Mimo dvě čepelky má všechny ostatní pazourkový materiál shodný odstín světle hnědé barvy a je možno předpokládat, že pochází z jednoho jádra. Navzděčuje tomu rovněž ta okolnost, že dva pazourkové úštěpy nalezené v objektu mimo depot na sebe navzájem navazují. Z povrchu objektu pochází drobná radiolaritová čepelka s nevýraznou oboustrannou retuší (obr. 1: 23).

Relativně početně jsou v objektu 037 zastoupeny pískovcové brousky (6 kusů) a zlomky zrnůtek (4 kusy). Brousky, vyskytující se vesměs ve zlomcích, mají nepravidelný diskovitý tvar s rovně sbrušovanou jednou plochou — v jednom případě jsou stopy broušení patrné rovněž na straně protilehlé. Jsou zhotoveny z pískovce šedé nebo červenohnědé barvy a mají různý stupeň zrnitosti. Zlomky zrnůtek, zhotovených z hrubozrnného materiálu, jsou vesměs příčné segmenty původního artefaktu a jejich rozměry jsou přibližně stejné jako u pískovcových brousků.



Obr. 1. Vedrovice—Zábrdovice (okr. Znojmo). Výběr štípané kamenné industrie z objektu 037/66 (č. 16—24) a objektu 098/72 (č. 1—15).

Z broušených kamenných nástrojů byl získán pouze drobný úštěp, pocházející patrně ze sekerky.

Druhou nejpočetnější skupinu nálezů představuje materiál osteologický, nacházející se většinou ve zlomcích, úštěpech a třískách, v několika případech se zřetelnými stopami tlučení, řezání apod. (tab. XIII: 5, 9). Vyskytla se rovněž nedokončená kostěná šídla (tab. XIII: 6). Kostěná industrie je v objektu zastoupena trojúhelníkovitým úštěpem masivní kosti, používaným ve funkci stěrky (tab. XIII: 11), dále zde byla získána dvě kostěná šídla s hrotem z boku mírně sploštělým (tab. XIII: 4) a závěsek z metapodia opatřený provrtem (tab. XIII: 7).

Z keramiky byl mimo výše uvedenou nádobu získán pouze materiál střepový. Převládaly tvary kulovité s výzdobou rytých linií, kombinovaných s důlky. Mimoto bylo v objektu nalezeno několik vypálených amorfních kusů hnětené plavené hlíny — pouze jeden z nich lze interpretovat jako pokus o zhotovení miniaturní nádoby.

Z ostatních předmětů se v objektu vyskytly říční škeble (tab. XIII: 3, 8) se stopami vrtání a řezání, zlomky grafitu, z nichž jeden byl provrtán a sbroušen do tvaru kapkovitého závěsku (tab. XIII: 2), atd.

Objekt 098 nepravidelně oválného tvaru o rozměrech 260×170 cm, vytvářel mělkou prohlubeň (maximální zahlobení do sprašového podloží bylo 30 cm), situovanou v superpozici nad kúlovými jamkami K 457 — K 459 východní stěny domu VI. Na povrchu objektu se nacházel větší shluk zvířecích kostí a pod nimi v tmavočerné hlinité výplni byly uloženy kostěné artefakty a jejich polotovary a především značné množství drobných kusů rohovcového, radiolaritového i pazourkového odpadu včetně hotových artefaktů.

V plochem dnu objektu byly odkryty tmavohnědé výplně tří kúlových jamek (průměr = 40–50 cm), navazující na ostatní kúlové jamky východní stěny domu VI, orientované ve směru S–J. Jamky byly bez nálezů.

Rovněž v tomto objektu tvořila nejpočetnější skupinu štípaná kamenná industrie — celkem 139 kusů — s nápadně vysokým zastoupením pazourkové suroviny (60 kusů) a radiolaritu (14 kusů). Rohovec je zde zastoupen 65 kusy (tj. 46,8 % z celkového množství, ačkoliv v ostatních objektech se jeho zastoupení pohybuje kolem 90–95 %). Nápadný je rovněž vysoký počet opracovaných artefaktů — 52 kusů — z nichž plnou polovinu představují mikrovrtáčky, jejich zlomky a polotovary.

Vrtáčky (tab. XIV: 2) jsou zhotoveny převážně z pazourku, pouze ojediněle z rohovce nebo radiolaritu. Výchozím tvarem pro jejich zpracování byly štíhlé rovné čepelky trojúhelníkovitého průřezu o šířce 0,6–0,8 cm a výšce 0,2–0,4 cm. Délka čepelí se pohybovala od 2,0 do 3,0 cm, větší rozměr se vyskytl pouze ve dvou případech. Po provedení oboustranné kolné retuše, doplněné v některých případech úpravou dorzální nebo i ventrální části, získala funkční část artefaktu přibližně čtvercovitý nebo pětiúhelníkovitý průřez. Bazální část čepelce zůstala patrně ve většině případů rozšířena, ojediněle se však objevují i vrtáčky bez této rozšířené báze, přičemž opracování spodní části nedovoluje předpokládat, že jde o poškozený artefakt.

Vrtný průměr, který bylo možno stanovit u 22 kusů, se pohyboval od 2,4 — do 4,6 mm, přičemž většina (14 kusů) měla průměr 3,2–3,7 mm.

U pěti vrtáčků bylo možno pomocí binokulární lupy bezpečně zjistit pracovní stopy ve tvaru jemných závitů na ohlazených hranách a u dalších sedmi bylo konstatováno částečné ohlazení a oleštění hran zejména v terminální části. Tyto pracovní stopy bylo možno sledovat v jednotlivých případech do vzdálenosti 12–23 mm od vrcholu vrtáčku.

Škrabadla jsou v objektu zastoupena devíti exempláři (obr. 1: 1–4, 7–9, 15), z toho jedno dvojškrabadlo. Jsou nápadná poměrně malými rozměry – pouze jedno rohovicové škrabadlo dosahuje délky 3,5 cm, ostatní vesměs pazourková a radiolaritová, dosahují délky 2,4–2,8 cm a mají často konkávně prohnutou ventrální část. V objektu byla nalezena rovněž jedna srpová čepelka s retušovanou bází a nevýrazným levostranným leskem (obr. 1: 10). Zbývající artefakty jsou vesměs čepele s boční retuší (obr. 1: 11, 13, 14), provedenou často z ventrální části. Odpadový materiál je poměrně malých rozměrů, za zmínku stojí naprostá absence valounů a jader.

Z broušených kamenných nástrojů byly v objektu získány 3 drobné ústěpy, jejichž užší konce byly druhotně dlátovitě zaostřeny (tab. XIV: 5–7). Jediný zlomek brousku z červenohnědého pískovce měl patrně vejčitý tvar. Středem jeho svrchní plochy probíhá zřetelná vybroušená rýha půlkulatého profilu o šířce 0,8 cm (tab. XIV: 11). Z kostěných artefaktů bylo získáno šídlo se štíhlým hrotem (tab. XIV: 3), dvě ploché stěrky (tab. XIV: 1), ohlazený parohový klín (tab. XIV: 8) a polotovary kostěných šídel z nedokonale rozštípnutých kostí se stopami řezání (tab. XIV: 9, 10). Četné stopy řezání byly zjištěny rovněž na dalších kostěných a parohových zlomcích (tab. XIV: 4).

Keramika byla v objektu zastoupena pouze několika zlomky, většinou nezdobenými – ojediněle se vyskytla výzdoba rytých linií přerušovaných důlky.

Značná část jam odkrytých na lineárním sídlišti ve Vedrovicích-Zábrdovicích, dosahuje značných rozměrů – až 30 m délky. Oba popisované objekty patří spíše do kategorie menších jam, které na tomto sídlišti zpravidla obsahují malý počet nálezů. O to nápadnější je výskyt nálezů v těchto dvou objektech jak z hlediska absolutního množství, tak pokud jde o rozmanitost. V průběhu výzkumu je výskyt ojedinělých polotovarů kostěných nástrojů, menší či větší kumulace odpadu štípaného materiálu apod. poměrně častým zjevem, ale pouze u těchto dvou objektů byl zatím zjištěn v tak nápadném množství, abychom mohli předpokládat, že oba objekty byly místem výroby štípané kamenné industrie a kostěných artefaktů. Některé nálezy z objektu 037 – kostěné stěrky, šídla se sploštělým hrotem,³ zlomky grafitu, modelované hrudky hlíny aj. – naznačují rovněž možnost zpracování keramiky. V této souvislosti je nutné upozornit, že v blízkosti objektu 037 byla odkryta dvojice pecí a na dně jedné z nich (pec 3) byl zjištěn zbytek nevypálené nádoby a jedna zachovaná, nedokonale vypálená nádobka. Vztah obou pecí k objektu 037 nelze ovšem blíže stanovit stejně jako vztah další dvojice pecí k objektu 098, který se nachází v jejich bezprostřední blízkosti.

³ Funkční náplň šídel se sploštělým hrotem, vytvářejícím miniaturní ostří o šířce 0,2–0,3 cm zřejmě souvisí s prováděním ryté výzdoby keramiky, srv. V. Ondruš, Kostěné a parohové předměty mladší doby kamenné na Moravě, rkp disert. práce, Brno 1967, I, 19 ad.

V literatuře o středoevropském neolitu a eneolitu se s termínem „dílny“ setkáváme stále častěji, zejména ve spojení s výrobou kamenné štípané industrie či kostěných předmětů.⁴ V některých případech, zejména kde je místo nálezu situováno v obytném prostoru, lze tuto skutečnost považovat za prokazatelnou.⁵ Pronikavé změny v hospodářské struktuře neolitického obyvatelstva si nepochybně v průběhu vývoje vyžádaly určitou úpravu dělby práce. Nezdá se však pravděpodobné, že bychom mohli již v neolitu předpokládat samostatnou vrstvu výrobců, navíc úzce specializovaných na zpracování určitého materiálu. Nálezy z Vedrovic-Zábrdovic ukazují spíše na možnost, že na neolitických sídlištích můžeme počítat s určitým počtem jedinců, zabývajících se výrobou širšího sortimentu předmětů a to spíše jen krátkodobě podle okamžité potřeby společnosti.

МАСТЕРСКИЕ СО ВРЕМЕНИ НЕОЛИТА В ВЕДРОВИЦАХ—ЗАБРДОВИЦАХ

При исследовании селения с линейно-ленточной керамикой в Ведровицах (на территории бывшего села Забрдовице) вблизи Моравского Крумлова были найдены, кроме других, два объекта сравнительно с большим количеством каменной и костяной индустрии, включая полуфабрикаты.

Объект № 037, размером 400 × 280 см, приблизительно в форме восьмерки, был углублен 95 см в лессовый материк. На окружности объекта и в его верхних слоях было найдено большое количество фрагментов каменных зернотерок и необработанных камней. В глубине 25—50 см под поверхностью, приблизительно в центре объекта, находилась круговая очаг. На том же самом уровне, почти во всем объекте, находилась золистая почва, содержащая находки изделий из роговика, костяных инструментов и их полуфабрикатов. В южной части объекта был найден склад 9 кремневых пластинок, сколотых из одного нуклеуса. Нижний слой объекта представляла темно-коричневая почва с обычными керамическими и остеологическими отбросами материала.

Объект 098 овальной формы размером 260 × 70 см образует мелкое углубление, ориентированное в наслонении над столбовыми ямками восточной стены дома VI. Подобно как в предшествующем случае, здесь были найдены костяные изделия и их полуфабрикаты, но прежде всего необычное количество мелких отбросов из роговика, радиоларита и кремня, среди которых было 26 маленьких буравчиков. В непосредственной близости объекта было значительное количество звериных костей, часто со следами от раскалывания.

⁴ H. Quitta, Ein Verwahrfund aus der bandkeramischen Siedlung in der Harth bei Zwenkau, Leipziger Beiträge I, 1955, 51; E. Sangmeister, Eine bandkeramische Siedlung von Griedel bei Butzbach, Kr. Friedberg, Germania 28, 1944-1950, 10 ad; M. Zápotocká, Neolitické a pozdněhalštatské sídliště v Žalanech u Teplic, AR XXI, 1969, 742; M. Kaczanowska, Krzemienne materialy kultur neolitycznych pochodzenia południowego z terenu Nowej Huty, Z badań nad krzemieniarstwem neolitycznym i eneolitycznym, Kraków 1971, 19 ad.

⁵ Např. doklad výroby kostěných idolů v eneolitickém sídelním objektu — srv. N. Angelov, Rabotilnica za ploski kosteni idoli v seliščnata mogila pri s. Chotnica, Trnovsko, Archeologija III, Sofia 1961, 35 ad. Určujícím momentem může být rovněž množství nálezů, např. dílny v Polivanov jaru obsahovaly až 5000 ks štípané industrie — srv. T. S. Passek, Rannězemledělskije (tripolskije) plemena Podněstrovja, MIA 84, 1961, 128 ad.

Оба объекта были помещены за обнаруженным жилищем и в обоих случаях в тесном соседстве были открыты две печи. Из общей обстановки вытекает, что оба объекта можно считать местами производства колотой каменной индустрии и костяных и роговых предметов. Некоторые находки, полученные в объекте 037 (костяные лопаточки, фрагменты использованного графита и др.) свидетельствуют о том, что этот объект был связан с производством керамики. Предполагается, что на описываемом неолитическом поселении древнего периода определенное количество лиц занималось производством более широкого ассортимента предметов.

Перевел Алеш Бранднер

DIE NEOLITHISCHEN WERKSTÄTTEN AUS VEDROVICE-ZÁBRDOVICE

Bei der Ausgrabung der Siedlung mit Linearbandkeramik in Vedrovice (auf dem Kataster der früheren Gemeinde Zábřdovice) bei Moravský Krumlov wurden u. a. zwei Objekte mit beträchtlicher Konzentration von Stein- und Knochenindustrie einschließlich von Halbfabrikaten festgestellt.

Das etwa achtförmige Objekt Nr. 037 von den Abmessungen 400×280 cm war 95 cm ins lößhaltige Liegende eingetieft. Am Rande des Objektes und in seinen oberen Schichten wurde eine größere Menge von Bruchstücken steinerner Kornzermalmer und unbearbeiteter Steine gefunden. In einer Tiefe von 25—50 cm unter der Oberfläche wurde annähernd in der Mitte des Objekts eine kreisförmige Feuerstelle gefunden. Im gleichen Niveau fand sich fast im ganzen Objekt aschenhaltiger Lehm, der Funde von Hornsteinartefakten, Knochenwerkzeugen und deren Halbfabrikaten enthielt. Im südlichen Teil des Objektes lag ein Depot von 9 Feuersteinklingen, die von einem einzigen Kernstück abgesprengt worden waren. Die unteren Schichten des Objekts bestanden aus dunkelbrauner Lehmerde mit üblichem keramischem und osteologischem Material von Abfallcharakter.

Das ovale Objekt Nr. 098 von den Abmessungen 260×70 cm bildet eine in Superposition über den Pfahlgruben der Ostwand des Hauses VI situierte seichte Eintiefung. Ähnlich wie beim vorherigen Objekt wurden hier Knochenartefakte und ihre Halbfabrikate, vor allem jedoch eine ungewohnte Menge kleinen Abfalls aus Hornstein, Radiolarit und Feuerstein gewonnen, worunter 26 Mikrobohrer gefunden wurden. In unmittelbarer Nähe des Objekts fand man eine beträchtliche Menge von Tierknochen, oft mit Spaltspuren.

Beide Objekte lagen außerhalb der festgestellten Behausungen und in beiden Fällen stand engbenachbart je ein Ofenpaar. Aus der gesamten Situation geht hervor, daß beide Objekte als Produktionsstätten für Spaltindustrie und Gegenstände aus Knochen und Geweihen anzusehen sind. Einige im Objekt Nr. 037 gewonnene Funde (Knochenschaber, Bruchstücke benützten Graphits u. a.) deuten darauf hin, daß hier auch Arbeiten im Zusammenhang mit der Herstellung von Keramik durchgeführt wurden. Anscheinend können wir also auf dieser altneolithischen Siedlung eine gewisse Anzahl von Individuen annehmen, die sich mit der Herstellung eines weitergefaßten Sortiments von Gegenständen befaßten.

Übersetzt von Dr. Alfons Hubala

